

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 967 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-mayda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor

Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate

Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor

Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor

Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor

Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)

Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)

Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan

Buzrukxonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer

Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor

Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)

Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)

Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor

Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)

Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE

Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

“Zavur kollektor suvlarining kimyoviy tarkibi tahlili va ularni tozalash zarurati (Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida)”.....	20
Kungiratbay Sharipov, Ma‘ruf Nurmanov	
Forming demand and stimulating sales in Uzbekistan.....	26
Musayeva Shoirazimovna	
Членство в ВТО как драйвер развития: взгляд Узбекистана через призму опыта Вьетнама и Казахстана.....	30
Ж.Я.Нуриллаев	
Mamlakatimizda tizimli ahamiyatga molik banklarni aniqlash tartibi va ularning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ta’siri tahlili.....	37
Xolmamatov Farhodjon Kubaevich	
O‘zbekiston respublikasida aholi bandligini ta’minlashdagi dolzarb masalalar	44
Ibragimov Elmurod Gulboynor o‘g‘li	
O‘zbekiston respublikasida elektr energiyasi ta’minoti hajmini yalpi ichki mahsulot hajmiga ta’sirini ekonometrik tahlil qilish.....	48
Fayziyev Rabim Alikulovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xizmat turlarini takomillashtirish amaliyoti	60
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Qishloq xo‘jaligi kooperativi boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o‘ziga xos xususiyatlari	67
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari umumiy hajmini prognozlashda ekonometrik modellar (yillik)	72
Qodirov Farxod Amirovich, Bo‘ribaeva Qundiz Muratbaevna	
Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari.....	77
Mahamatova Maftuna	
Xufiyona va yashirin iqtisodiyotning amaliy tahlili o‘zbekiston miqyosida.....	83
Koshanov Abdimurat Azat uli	
Soliq tizimini barqarorligini belgilovchi omillar tahlili.....	87
Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Mahalliy budjetlar daromad manbalarini mustahkamlash omillari.....	92
Soatova Nodira Boboxanovna	
Bank infratuzilmasining raqamli transformatsiyasi va resurslar bazasi shakllanishi: nazariy asoslar va texnologik yondashuvlar.....	97
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o‘g‘li	
Ichki auditning transformatsion potentsiali: tahliliy amallarni takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirish.....	102
Misirov Akbarali Pardaboyevich, Ismoilov Asadbek Abdusamat o‘g‘li	
Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni rivojlantirish yo‘llari.....	110
Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna	
Yashil moliya – iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida	117
Nodir Xidirov G‘iyosaliyevich	
Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning likvidiligi va moliyaviy barqarorligini ta’minlashning xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati	122
Bauyetdinov M.J.	
Теоретические подходы к определениям агрессий социально - экономической и политической стабильности государства как фактор повышения рекреационных потребностей	128
Алимова Райхона Баходировна	
Innovatsion ta’lim texnologiyalari asosida talabalarning metodik tayyorgarligini shakllantirish.....	139
Komilov Umidjon Normurod o‘g‘li, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi	

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalari	143
Nematulloev Suxrob Sobirovich	
Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining V.Z. Vlasov usuli asosida analitik tadqiqi	148
Kamola Xaydarova	
"Sibir daryolarining burilishi" loyihasining tarixiy va retrospektiv tahlili	153
Mahmudov Nosir Mahmudovich	
Sarguzasht turizmini rivojlanishi va sarguzasht turlarda turistlarning xavfsizligini ta'minlashda instruktor-gidlarning roli	159
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
Scientific-theoretical foundations of the use of ict in ensuring management efficiency and security in enterprises	165
Khalilov Bekzod Akhmatovich	
Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	171
Mirtursunova Dinara Anvarovna	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini joriy etishni takomillashtirish yo'llari.....	175
Tangriyev Izzat Raxmatullayevich	
Qashqadaryo viloyatida eko va etno turizmni rivojlantirishning istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi.....	181
Erkayeva Barno, Xushvaqto'v Ramziddin	
O'zbekiston bank tizimida raqamli valyutalar va yashil investitsiyalar integratsiyasini takomillashtirish	186
Nodirov Azizxon Asrorovich	
Global energiya noaniqligining o'zgaruvchanligi ekonomertik modellari	192
Bexzod Qo'ziboev	
Экоцифра: цифровизация МСП для зеленого устойчивого роста	197
С.С. Убаева	
Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va ekologik toza hududni yo'lga qo'yishning ahamiyati	201
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Statistika fanining shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari.....	206
Nabixodjaev Abbas Abdupattahovich, Umarova Mukaddas Abbasovna	
Hududlarning atmosferaga chiqaradigan zararli chiqindilar miqdorini sanoat mahsulotiga nisbati bo'yicha tahlili	210
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
Qayta tiklanadigan vodorod narxlari strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish	216
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Qishloq xo'jaligini "yashil" iqtisodiyot asosida rivojlantirishga o'tishning zarurligi va mohiyati	221
Yoldoshev Mutalib Ibrohimovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "yashil investitsiyalar" dan foydalanishning xorij tajribalari	225
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna, Rustamova Nasiba Arslanovna	
Ijtimoiy iqtisodiy ehtiyojlar va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni.....	230
Raxmonova Feruza Musaqulovna	
Oliy ta'lim xizmatlarini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni.....	234
Mirzaxajeva Shaxzoda Shuxratovna	
Tijorat banklari muammoli kreditlarining likvidlilikka ta'siri.....	240
Karshiyev Adham Anvarovich	
Kichik firmalarning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy metodologik jihatlari.....	245
Ruzmetov Davron Ibrogimovich, Aliyev Maqsudbek Erkinovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari.....	251
Talapova Nargiza Baxriddinovna	

“Deviant xulq-atvorli o‘smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari”	255
Saidbekova Feruza Anvarbek qizi	
Aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishda davlat siyosatining roli va imkoniyatlari	258
Nutfullayev Shohrux Mexli o‘g‘li, Qurbanov Ulug‘bek Erkinovich	
Анализ показателей развития зелёной химии по всему миру и в узбекистане за последние десять лет	262
Фозилова Фирангиза Комиловна	
Tijorat banklarining o‘zbekiston respublikasi iqtisodiyotiga ta’siri	270
Masharipov Rasulbek Jo‘rabekovich	
Biznes birlashuvda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo‘nalishlari	273
Hamroyeva Zuhra Amiral qizi, Xayitboyeva Laylo Oybekovna, Mirzarayimov Sardorbek Ravshanovich	
O‘zbekiston respublikasida pul-kredit siyosatining maqsadi	277
Adilov Zuxriddin Marip o‘g‘li	
Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarish va bozorlararo aloqalarining statistik o‘zgarish tendensiyalari	281
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
Iqtisodiy bilimlarni shakllanishi va rivojlanishi	286
Po‘latov Abdulloh Xolxo‘jayevich	
Теоретические основы эффективного управления финансовыми ресурсами предприятий с государственной долей (на примере узбекистана)	291
Ахмедов Дилшод Турсункулович	
Robototexnika asoslari va maktab ta‘limida qo‘llanilishi	298
Tuxliyev Muslimbek Sherzod o‘g‘li	
Sun‘iy intellektlar yordamida o‘quvchilarni hayotiy faoliyat ko‘nikmasini shakllantirishi	303
Mirxasilova Zulfiya Kochkarovna, Abdurahmanova Ozoda Djo‘rayevna, Kurbanov Azimjon Jo‘raboy o‘g‘li	
Levi tengsizligi uchun A.N. Kolmogorov teoremlari	316
Saypiddinov Shukurullo Sadrdinovich, Baxramov Rustamjon Qambarali o‘g‘li	
Rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish afzalliklari	320
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich	
O‘zbekiston respublikasining mdh mamlakatlari bilan tashqi savdo faoliyati tahlili: o‘zgarish tendensiyalari va istiqbollari	326
Ilyosov Asrorjon Axrorjon o‘g‘li, Abdullaev Alisher Maxmudovich, Tuxtasinova Muxayyo Mirzasultonovna	
Elektron tijoratni rivojlantirishning xorij tajribasi	330
Madieva Zuxra Iskandarbekovna	
Inson resurslarini o‘rganishning asosiy yondashuvlari: mohiyat-ta’rifiy tahlil	336
Bakirov Qobiljon Mamatyusupovich	
Bandlikni ta’minlashda davlat tomonidan institutsional muhit yaratishning roli	340
Dilorom Tojiboyeva, Umida Ravshanovna Anvarova	
Mamlakatimizda islom moliyasini rivojlantirish maqsad va choralari	346
Xoliyorov Xomid Boynazarovich	
Разработка экспертной системы для оценки финансового состояния предприятия	352
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna	
Farg‘ona vodiysi viloyatlarida kichik biznes ko‘rsatkichlarining o‘zgarishi: panel regressiya tahlili	362
Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi	
O‘zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarni hisoblashdagi asosiy muammolar va ularning yechimlari	368
Farmonov Ilhomjon Iqboljon o‘g‘li	
Xorijiy tajriba asosida korxonalar innovatsion faolligini boshqarishni takomillashtirish	374
Hakimova Nozimaxon Sobirjon qizi	
Mahalliy davlat hokimiyati organlarida milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish	380
G‘aniev Elyor Sobirjonovich	
O‘zbekistonda sirkulyar iqtisodiyotga o‘tishning ahamiyati	386
Mirzayev Muzaffar Maxmudovich	

The role of international investments in greening and ecological rehabilitation of the aral sea region	392
Ospanova Feruza Bazarbaevna	
“Зеленое направление” совершенствования бухгалтерского учета	397
Ибрагимов Гайратжон Артикович	
Xarajatlarni kelib chiqish joylari va javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olishni takomillashtirish	403
Xamidova S.Ya.	
Mintaqalarni iqtisodiy rivojlantirishning metodologik asoslari va ularni takomillashtirish.....	409
Toshaliyeva Saodat Toxirovna	
O'zbekistonda kichik turar joy biznesini rivojlantirishda xorijiy tajribalar	414
Yo'ldashev Bekzodjon Sherzodjon o'g'li	
Tijorat banklarida davlat maqsadli dasturlarini moliyalashtirish yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar.....	419
Shodiyev Shuhrat Sunnat o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing strategiyalaridan foydalanishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	426
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Risk management in commercial banks, methodological approaches and practical implementation	433
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Jarilkapova Naubaxar Paraxat qizi	
The impact of competition on economic growth: evidence from uzbekistan's automotive industry.....	439
Saydaliyeva Dilrabo Baxriddin qizi	
Raqamli texnologiyalarning oliy talim xizmatlarini rivojlantirishdagi o'rni.....	444
Mirzaxadjayeva Shahzoda Shuxratovna	
Развитие производства сельскохозяйственной продукции путем развития цифровых технологий.....	450
Юсупов Мухиддин Соатович	
Tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish risklarini boshqarish amaliyotini takomillashtirish	457
Berdiyev Akram O'ktamovich	
Iqtisodiy tarmoqlarni soliqqa tortish orqali investitsiya loyihalarini rivojlantirish.....	463
Sharipov Eldor Salohiddin o'g'li	
Iqtisodiyotda investitsiya va kredit salohiyatini bank faoliyatiga ta'siri.....	468
Ergashova Nilufar Sobirovna	
Qurilish materiallari sanoati korxonalarining raqobatbardoshlik salohiyatini boshqarishni takomillashtirish	473
Tashmukhamedova Karima Samatovna	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va istiqbollari.....	479
Kurbanova Mohinur Xabib qizi	
Xalqaro sayohat lug'ati va uning shakllanishi.....	487
Abduaxadova Zilola Djamoliddinovna	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va uni o'zbekiston respublikasi hisob tizimini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati.....	492
Quvvatov G'olibjon Baxtiyor o'g'li	
Kooperatsiyalarning tutgan o'rni va ahamiyati.....	501
Mirzayev Musurmon Umidullayevich, Ziyadullayev Ilhom Narkobilovich	
Использование методов математического моделирования при внедрении коммерческих автоматических систем	505
Курбанова Рахима, Ахмедов Мехрожон	
Tijorat banklari kapitalidagi davlat ulushini kamaytirish yo'llari.....	511
Vasiyev Alisher Samiyevich	
Механизмы трансформации неформального сектора в официальную экономику на основе финансовых инструментов.....	515
Кошанов Абдимурат Азат ули, Муртазаев Шахрух Коньскайлиевич	

The impact of tourism on the economy of Uzbekistan	519
Xaydarova Marjona, Muxamedboyeva Muxlisa, Umarov Kamron, Usmanova Aziza	
Mintaqada gastroturizm rivojlanishining iqtisodiy asoslari va zamonaviy tendensiyalari	525
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Tikuv-trikotaj korxonalari brend jozibadorligini oshirishning ilmiy-nazariy jihatlarini	535
O'rinov Akmaljon Axmadjonovich	
Bank tizimida hisobotlarni avtomatlashtirish texnologiyalari	542
Sodiqov Sanjar Saydullo o'g'li	
Engineering programs in Uzbekistan on the verge of fifth industrial revolution	547
Khasan Khankeldiyev	
Aksiyadorlik jamiyatlarining boshqaruvini yaxshilashda korporativ madaniyatning ahamiyati	551
Akramova Nazokat Israilovna	
Tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rni	562
Amonov Mehridin Oromiddinovich	
O'zbekiston sanoat tarmoqlarida kooperatsiya asosida tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish tizimini takomillashtirish yo'llari	572
Xalilova Sevaraxon Alijon qizi	
Moliyaviy barqarorlikning asosiy ko'rsatkichlari va ularning tahlili	578
Urmanbekova Iroda Farxodovna	
Tijorat banklarining mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rnini tahlil qilish	583
Kilicheva F.B., Mengnorov A.A., Bozorova O.R.	
Bog'dorchilik tarmog'ida klasterlarni joriy qilishda yevropa tajribasini qo'llash imkoniyatlari	591
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
To'qimachilik klasterlarini boshqarishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	598
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	
Barriers to tourism infrastructure development in uzbekistan: a critical analysis	605
Sarvinov Shodmonova	
Xalqaro bozorda qishloq xo'jaligi mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirish	609
Mengnorov Almardon Abdirahmonovich	
O'zbekiston respublikasida infratuzilma loyihalarini amalga oshirishdagi risklarni boshqarish	620
Yusupova Zilola Ismoiljon qizi	
Korxonaning iqtisodiy barqarorligiga erishishning zamonaviy tendensiyalari	626
Iminova Nargizaxon Akramovna	
Qishloq joylari maishiy xizmat ko'rsatish sohasida axborot resurslaridan samarali foydalanish	631
Xamdorov Eldor Toshmurovich	
Meva-sabzavotlar eksportida transport koridorlari va vositalarini tanlash xususiyatlari	636
Yusupov Muxiddin Soatovich	
Рынок рабочей силы в узбекистане и ее воспроизводство	644
Шакиров Амаль Улугбекович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Деньги и их функции в экономике	650
Мурадиллаев Мансур Мехроживич, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Развитие сельского хозяйства в узбекистане	654
Махмудов Алишер Мухтарович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Инвестиции и инновации в химической промышленности узбекистана: современные тенденции и перспективы	658
Хусаинов Равшан Рахимович, Султанходжаев Аманулла Асадуллаевич	
Tijorat banklari aktivlarini boshqarishni takomillashtirish	666
Mardonova Shoxsanam Bahodirovna	
Definition of agritourism as a multifunctional development in rural areas	672
Aktamov Olimjon Abdugani ugli	
Kameral soliq tekshiruvida smart texnologiyalarini ma'lumotlarini soliq organlarining ma'lumotlar bazasida shakllanishi	680
Qurbonov Muxiddin Abdullaevich	
Проблемы регулирования государственно-частного партнерства и рекомендации по их решению (на примере безработицы в республике узбекистан)	687
С.Э. Холмуратов	

Автоматизация аудиторских процедур с использованием искусственного интеллекта.....	692
Ходжарахманова Назира Бахтияр кизи	
Past karbonli iqtisodiyotga o'tish zaruriyati va uning omillari.....	701
Valiyev Axliddin Aropitdinovich	
Yengil sanoatda zamonaviy tikuv mashina-kichik robotlarning mexanizmlarini mukammallashtirish	705
Sirojova Muxabbat Sodiq qizi, Kurbanov Fazliddin Aminovich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish tizimining institutsional va iqtisodiy asoslari	710
Kuzieva Nargiza Ramazanovna, Bobomuratova Manzura Panji qizi	
Foyda solig'i bo'yicha bo'nak to'lovlarni to'lash tartibi.....	717
Yangieva N.S.	
Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini soliqlar vositasi qo'llab-quvvatlashning amaldagi holati	722
Turanboyev Boburjon Qodirjon o'g'li	
Motivation, goal-setting, and organizational performance: a case study from uzbekistan's chemical industry	726
Mamataliev Anvar Ergashevich, Bobur Urinov	
Применение искусственного интеллекта при организации налогового администрирования узбекистана	733
Н.А. Артиков	
Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish zaruriyatini keltirib chiqaruvchi omillar.....	737
Sharofiddinova Gulnoza Iloxmonovna	
Raqamli texnologiyalarning tijorat banklari samaradorligiga ta'siri	745
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li	
Suv tanqisligi sharoitida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish asoslari	750
Qosimov Maxamatjon Sulaymanovich	
Rivojlanayotgan iqtisodiyotda raqamli va raqamli bo'lmagan korxonalar tahlili	761
Raxmonov Nodirjon Raxmonjon o'g'li	
Aholining o'rtacha umr ko'rish yoshini o'zgarishi sharoitida keksalarning ijtimoiy ta'minotiga xavflarning ortishi.....	767
Toyirov Shohboz Ziyodullo o'g'li	
Oliy ta'lim tizimida moliyaviy nazorat samaradorligini ta'minlash ichki nazorat xizmatlari	773
Xaydarov Baxrom Xolmuradovich	
Moliya bozorida xususiy banklar faolligini ta'minlash istiqbollari	777
Abduqahhorov Asilbek Ahror o'g'li	
Budjet daromadlari ijrosini ta'minlashda soliqlar hisobi va tahlilining ahamiyati	782
Abdullaev Abror Bozarboevich	
Aholi daromadini oshirish yo'llari.....	803
Shadmanov Baxodir Sherkulovich	
Tourism and regional identity in Uzbekistan: balancing heritage and development	808
Raximova Nilufar Aminovna, Abdukholikova Farida Erkinjon qizi	
O'zbekiston sanoat korxonalarining fond bozorida ishtiroki tahlil va muammolari.....	815
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
O'zbekistonda davlat-xususiy sheriklik loyihalarini moliyalashtirish va amalga oshirish tahlili	823
Karabaev Sanjar Abdusamatovich	
Globalashuv sharoitida milliy korxonalarining eksport salohiyatini boshqarish masalalari	832
Qodirov Humoyun Tolibjon o'g'li	
Бизнес-планирование и прогнозирование деятельности организации.....	836
Алимов Бехзоджон Наврузжонович	
Farg'ona vodiysida ekoturizm – kambag'allikka qarshi kurashning yangi imkoniyatlari	840
Soliyeva Nilufar Muxtorjon qizi	
Aholi turmush darajasi baholash bo'yicha dasturiy ta'minot ishlab chiqishda horij tajribasini o'rganish	844
Tursunov Farxod Baxodir o'g'li	
Mintaqa aholi turmush farovonligiga ta'sir qiluvchi omillar tasnifini ishlab chiqish.....	848
Xodjanijazov Shohruh Yuldashovich	
Xususiy oliy ta'lim muassasalari menejmentining nazariy jihatlarini va o'ziga xos xususiyatlari.....	856
Karimov Ulug'bek Usmonovich	

Infratuzilma va bozor infratuzilmasi tushunchalarining nazariy tavsifi	861
G'aniyev Botir Baxtiyorovich	
Повышение инвестиционной привлекательности – важное условие повышения конкурентоспособности предприятий.....	865
Каримова Дилафруз Садирдин кизи	
Yevropa ittifoqi davlatlari tijorat banklarining soliq to'lovlarini amalga oshirish tartibi	870
Komolov Odiljon Sayfidinovich	
Boshqaruvda innovatsiyalarni hisobga olgan holda agrokorxonalarni davlat tomonidan rag'batlantirishning zamonaviy yondashuvlari	878
Shaniyazova Zamira	
Практические аспекты применения статистических методов контроля качества на предприятиях.....	883
Усманов Илхом Ачилович, Усманов Фарзод Шохрухович	
Yashil iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy o'sishning yangi paradigmalarini shakllantirish: nazariy asoslar va amaliy talqinlar.....	891
Alimova Guzal Abduxakimovna	
Xizmat ko'rsatish korxonalarini faoliyati samaradorlik ko'rsatkichlarining nazariy va metodologik tahlili	895
Qo'ziyoyev Boxodir Azzamboy o'g'li	
Kutubxonalarda raqamli iqtisodiyot sharoitida biznes-modellarni ishlab chiqish.....	900
Ernaqulov Sunnatillo Nurali o'g'li	
To'g'ridan-to'g'ri sug'urtalash operatsiyalari bo'yicha xarajatlarni xalqaro standartlar asosida hisob va hisobotda aks ettirish uslubi-yatini takomillashtirish	905
X.A.Raximov	
Kameral soliq tekshiruvda smart texnologiyalarini ma'lumotlarini soliq organlarining ma'lumot bazasida shakllanishi.....	910
Ergashev Uyg'un Jabborovich	
Obligatsiya moliya bozori instrumenti sifatida, milliy obligatsiyalar bozori	916
Avezov Ibrohim Ilxomovich, Yaxshiboyev Jahongir Abdualimovich	
Barqaror rivojlanish doirasida ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv (ESG) ko'rsatkichlarining yashil texnologiyalar innovatsiyasiga ta'sirini baholash.....	921
Meliqo'zieva Dilrabo Muxitdin qizi	
Yashil iqtisodiyot – barqaror taraqqiyotga olib boruvchi yo'l.....	925
Xalilova Aziza Rustamovna	
Научно-теоретические основы экономической и эколого-экономической эффективности предприятий горнодобывающей промышленности.....	930
Раматов Зафарбек Жуманиязович	
Xitoyda eksport faoliyatini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari.....	938
D.E.Qarshiev	
Kichik sanoat zonalarida investitsion jozibadorlikni oshirishni investitsion faollikka ta'siri.....	943
Mannapova Shaxnoza Elshodovna	
Mahalla institutining samaradorligi tahlili: so'rovnomaga yondashuvi	947
Bahriddinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Формирование человеческого капитала в условиях демографических изменений: опыт и перспективы для узбекистана.....	955
Дониерова Фотимабону Алишер кизи	
Farmasevtika kompaniyalari raqobatbardoshligini oshirishda marketing strategiyalaridan foydalanish yo'nalishlari	962
Vaxrombek Bobojonov	

FARMASEVTIKA KOMPANIYALARI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH YO'NALISHLARI

Baxrombek Bobojonov

PhD, TDIU "Marketing" kafedrası dotsenti

<https://orcid.org/0000-0003-0144-9179>

Annotatsiya: Ushbu maqolada farmatsevtika kompaniyalarining raqobatbardoshligiga ta'sir etuvchi omillar tahlil qilingan. Farmatsevtika kompaniyalari raqobatbardoshligini oshirishda yetakchilik marketing strategiyasi, ogohlantiruvchi marketing strategiyasi, "yetakchidan keyingi" marketing strategiyasi va maxsus marketing strategiyasidan foydalanish yo'nalishlari keltirilgan.

Kalit so'zlar: raqobat, raqobatbardoshlik, yetakchilik marketing strategiyasi, ogohlantiruvchi marketing strategiyasi, "yetakchidan keyingi" marketing strategiyasi, maxsus marketing strategiyasi.

Abstract: This article analyzes the factors affecting the competitiveness of pharmaceutical companies. The directions for using leadership marketing strategies, warning marketing strategies, "Follow-the-leader" marketing strategies, and special marketing strategies to increase the competitiveness of pharmaceutical companies are presented.

Key words: Competition, competitiveness, leadership marketing strategy, warning marketing strategy, "Follow-the-leader" marketing strategy, special marketing strategy.

Аннотация: В статье анализируются факторы, влияющие на конкурентоспособность фармацевтических компаний. Представлены направления использования стратегий лидерского маркетинга, стратегий предупреждающего маркетинга, стратегий маркетинга «Следуй за лидером» и специальных маркетинговых стратегий для повышения конкурентоспособности фармацевтических компаний.

Ключевые слова: Конкуренция, конкурентоспособность, стратегия лидерского маркетинга, стратегия предупреждающего маркетинга, стратегия маркетинга «Следуй за лидером», специальная маркетинговая стратегия.

KIRISH

Dunyoda marketing sohasidagi tadqiqotlar asosan tayyor mahsulotlarni sotish bo'yicha zamonaviy marketing strategiyalarini ishlab chiqishga, yangi mahsulot brendlarini yaratish va ularni targ'ib qilishga qaratilmoqda. Rivojlangan mamlakatlarda so'nggi yillarda marketing tadqiqotlari iste'molchilar bilan elektron so'rovnomalar o'tkazish, ularning farmatsevtika mahsulotlari sifatiga bo'lgan munosabatini o'rganish, farmatsevtika mahsulotlarining elektron savdosini rivojlantirish va iste'molchilar uchun qulay platformalarni yaratishga yo'naltirilmoqda.

O'zbekiston farmatsevtika bozorida mahalliy korxonalarining marketing strategiyasini ishlab chiqish – iste'molchilarni segmentlash, farmatsevtika vositalarini to'g'ridan-to'g'ri sotishni samarali tashkil etish va har bir iste'mol segmenti uchun marketingning ta'sirchan, innovatsion vositalarini yaratishni talab qiladi.

Farmatsevtika mahsulotlarini to'g'ridan-to'g'ri sotishni tashkil etishda iste'molchilarning xulq-atvori omillarini bilish, shuningdek, ushbu omillarning o'zgarishiga moslashish qobiliyatiga ega bo'lish katta ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-fevraldagi "2022 – 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi

O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son'li, shuningdek, 2022-yil 21-yanvardagi "2022 – 2026-yillarda respublikaning farmatsevtika tarmog'ini jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-55-son'li Farmonlarida "Aholini sifatli, samarali va xavfsiz farmatsevtika mahsulotlari bilan ta'minlashni yanada yaxshilash, farmatsevtika tarmog'iga ilg'or ilmiy-texnika yutuqlari va innovatsiyalarni joriy etish orqali tarmoqda ishlab chiqarish hajmini 3 barobarga oshirish, ichki bozorni ta'minlash darajasini natural hajmda 80 foizga yetkazish" [1] vazifalari belgilab berilgan.

Belgilangan vazifalarni samarali amalga oshirish uchun farmatsevtika bozorining o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda mavjud ishlanmalardan to'liq foydalanish, dinamik rivojlanayotgan farmatsevtika bozorida iste'molchilarning xulq-atvori omillarini – ularning dinamikasi va ularga ta'sir etuvchi omillarni prognoz qilish, shuningdek, ushbu omillarni aniqlash muammolarini hal qilish, farmatsevtika mahsulotlari savdosini samarali tashkil etishda iste'molchilar xulq-atvorini aniqlash va baholashga qaratilgan ilmiy izlanishlarga ustuvor e'tibor berilmoqda.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, farmatsevtika kompaniyalarining raqobat muhitida ichki va tashqi bozorlarda raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha marketing strategiyalarini aniqlash masalasi dolzarb hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Marketingda tovar va xizmatlar bozorida raqobat ko'proq o'rganiladi. Mamlakat, viloyat, shahar va tumanlar, kompaniyalarning o'z bozor faoliyati mavjud bo'lib, ular o'rtasida, albatta, raqobat mavjud.

Raqobat – mustaqil tovar ishlab chiqaruvchilar (kompaniyalar) o'rtasida tovarlarni qulay sharoitda ishlab chiqarish va foydali narxda sotish, umuman olganda, iqtisodiyotda o'z mavqeini mustahkamlash uchun kurash [2] bo'lib, bozorning barcha subyektlari o'rtasidagi murakkab munosabatlarni ifodalaydi. Boshqacha aytganda, bir xil tovar ishlab chiqaruvchi yoki xizmat ko'rsatuvchilar o'rtasida bozorni egallash va unda faol harakatni ta'minlash uchun olib boriladigan kurash raqobat hisoblanadi.

Raqobat va uning nazariyasi dunyodagi ko'plab iqtisodchi olimlar tomonidan tadqiq etilib, uning ilmiy-uslubiy asoslari tobora takomillashmoqda. Nazariy jihatdan Adam Smit "raqobat – butun jamiyatga naf keltiruvchi faoliyat" [3] ekanligini, Fransua Kene esa "tabiiy tartib" konsepsiyasini ilgari surib, o'z davrida shakllanayotgan kapitalizm g'oyasini ma'qullaganini ko'rish mumkin. U bunday sharoitda iqtisodiy rivojlanish "erkin raqobat"ga asoslanishini, bozor narxlarining stixiyali o'zgarishi tabiiy holat ekanini, davlat esa bu jarayonga aralashmasligi lozimligini ta'kidlagan.

Fikrimizcha, M. Porterning raqobatning besh kuchi, Yu. B. Rubinning korxonalar raqobatbardoshligi nazariyalari yuqori darajadagi shakllangan bozor iqtisodiyotiga xos yondashuvlardir. M. Porter iqtisodiy "klaster" tushunchasining targ'ibotchisi sifatida mashhur bo'lib, u korxonaning raqobatbardoshligi iqtisodiy muhit bilan chambarchas bog'liqligini asoslab bergan. Iqtisodiy muhit esa, o'z navbatida, asosiy sharoitlar (umumiy resurslar, talab) va klasterdagi raqobat bilan belgilanadi.

M. Porter raqobatbardoshlikni tahlil qilishning tan olingan usulini ishlab chiqib, milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini arzon mehnat kabi "birlamchi omillar"dan tortib, innovatsiyaga asoslangan raqobat va boylik asosidagi raqobatgacha bo'lgan bosqichlar asosida izohlagan. Uning fikricha, "mamlakatda raqobat qanchalik rivojlangan va xaridorlarning talablari yuqori bo'lsa, shu mamlakat kompaniyalarining xalqaro bozorda muvaffaqiyatga erishish ehtimoli ham shunchalik yuqori bo'ladi. Aksincha, milliy bozordagi raqobatning kuchsizlanishi, qoidaga ko'ra, raqobat ustunligining zaiflashuviga olib keladi" [4].

Yu. B. Rubin esa kompaniyalar raqobatbardoshligi nazariyasiga "biznesning tizimlashgan birligi" sifatida qaraydi. U biznesda raqobatning tabiati, ustunliklari va ularni shakllantirish omillarini nazariy jihatdan ishlab chiqqan. Uning fikricha, "raqobat – bu biznesni boshqarishning asosiy kuchidir va u tabiiy biologik jarayon kabi doimiy rivojlanish harakatida bo'ladi" [5]. Uning qarashlarida bozor munosabatlarining rivojlanishini ta'minlovchi asosiy vosita sifatida aynan raqobat ko'rsatiladi.

"Raqobatbardoshlik" tushunchasi iqtisodiy fanlar, xususan marketingning asosiy kategoriyasi hisoblanadi. U bozordagi o'xshash tovarlarga nisbatan tovarning qiymati, iste'mol qiymati va boshqa bir qator omillar asosida aniqlanadi hamda har bir bozor sharoitida nisbiy xususiyat kasb etadi. Raqobatbardoshlik ishlab chiqaruvchining bozordagi mavqei, tovarlarining sotilish ulushini oshirish va doimiy harakatda bo'lishini ifodalovchi iqtisodiy mexanizmdir [6]. Shu bilan birga, raqobat ijtimoiy jihatdan hayot sifati darajasini oshiruvchi, aholining ijtimoiy himoya tizimini shakllantiruvchi va innovatsiyalarni rag'batlantiruvchi kuchdir.

Raqobat va raqobatbardoshlikni izohlashda respublika olimlarining fikrlariga murojaat qilish maqsadga muvofiq. Masalan, M. Boltabayev o'z tadqiqotlarida "raqobatbardoshlik – bu muayyan bozor sharoitida o'xshash tovarlarga nisbatan raqobatga bardosh bera olish qobiliyati" ekanligini ta'kidlagan. Sh. Nazarov esa raqobatbardoshlikni "mintaqaning o'z tabiiy-iqtisodiy salohiyati, raqobat ustunliklari va institutsional

1 <https://lex.uz/uz/docs/-5841063>

2 <https://lex.uz/uz/docs/-5834287>

imkoniyatlaridan samarali foydalanish orqali aholining turmush darajasi va sifatining barqaror o'sib borishini ta'minlovchi rivojlanish darajasi" [7] sifatida tavsiflaydi.

Tovar raqobatbardoshligi deganda – tovarning o'xshash mahsulotlarga nisbatan iste'molchini jalb qilish qobiliyati tushuniladi. Farmatsevtika sanoatida raqobat omillarining xususiyatlari, ta'sir darajasi va xarakteri boshqa sohalardan farq qilsa-da, bu omillar marketing faoliyatining samaradorligiga kompleks ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, ularni tadqiq etishda, avvalo, tizimli tasniflash zarur.

Farmatsevtika kompaniyalarining raqobatbardoshligini ta'minlash bo'yicha ilmiy tadqiqotlarda M. Porter taklif etgan "raqobat kuchi va xarakterini o'zgartiruvchi asosiy omillar"ga asoslanish maqsadga muvofiqdir.

Bozor xususiyatlaridan kelib chiqib, kengaytirilgan raqobat konsepsiyasi doirasida farmatsevtika kompaniyalari marketing strategiyalari quyidagi omillar ta'sirida shakllanadi:

Kam investitsiyalar hisobiga ishlab chiqarish quvvatlarining past bo'lishi, malakasiz kadrlar mavjudligi, innovatsion mahsulotlarsiz bozorni vaqtinchalik egallab turish imkoniyati, ishlab chiqarish va sotish shakllarining yetarli emasligi;

Eksport va import cheklolvarining mavjud emasligi, milliy standartlar bo'yicha qat'iy nazoratning sustligi, xomashyo narxi va logistika xarajatlarining yuqoriligi, ta'minotchilar sonining kamligi;

Mahsulotga bo'lgan talabning yuqori dinamikali xususiyatga ega bo'lishi, assortimentning kengligi, bozorning yetarlicha differensiallanmaganligi, individuallik omillarining kuchlliligi;

O'rinbosar tovarlarning kirib kelishiga to'sqinlik qilinmasligi, mahsulot sifatining doimiy oshirilishi zarurati yangi raqobatchilar kirib kelishini cheklay olmasligi;

Raqobatchilar sonining ko'pligi, bozor o'sish sur'atlarining yuqoriligi, kompaniyalar tarmoqdan chiqish imkoniyatlarining cheklangani, ishlab chiqarish quvvatlarini tez kengaytirish imkonini bo'lmagan, iste'mol xususiyatlarining barqarorligi, xarajatlarning o'zgaruvchanligi pastligi, samarali marketing strategiyalarining sust o'zlashtirilishi.

Ushbu omillar kompaniyaning raqobat ustunligini shakllantirishda moslashuvchanlikni talab etadi. Ularning paydo bo'lishi esa kompaniya uchun ichki raqobat afzalliklarini yuzaga keltiradi. Kuchli raqobat muhiti kompaniya faoliyatining samaradorligini oshiradi, yangi bozorlarda muvaffaqiyatga erishish imkonini beradi va raqobat ustunligini mustahkamlaydi.

Farmatsevtika kompaniyalariga marketing strategiyalarini joriy etish bilan bog'liq masalalar bo'yicha ham ko'plab iqtisodchi olimlar o'zlarining ilmiy qarashlarini bildirganlar. Jumladan:

Marketing strategiyalari bo'yicha eng katta natijalar Maykl Porter tomonidan olingan. M.Porter aytishicha, har qanday sohada 5 ta omil raqobat me'yorlarini aniqlab, marketing strategiyasini tanlashga imkon beradi[8].

1. Kirish to'siqlari. Tashkilot yoki mahsulotning iste'molchilarga notanishligi, kerakli kapital hajmi kabi omillar yangi raqobatchilar uchun sohaga kirish qanchalik oson yoki yengilligini aniqlab beradi;

2. O'zgarishlar xavfi. Narxlar o'zgaruvchanligi, iste'molchilar sadoqati kabi omillar iste'molchilarning raqobatchilarga o'tib ketish ehtimollik darajasini aniqlab beradi;

3. Iste'molchilar kuchi. O'rnini bosa oladigan boshqa mahsulotlar mavjudligi kabi omillar iste'molchilarning sohaga bo'lgan ta'sir kuchini aniqlab beradi;

4. Ta'minotchilar kuchi. Ta'minotchilarning birdamligi, o'rnini bosa oladigan boshqa ta'minot materiallarining mavjudligi kabi omillar ta'minotchilarning sohada tashkilotlariga ta'sir kuchini aniqlaydi;

5. Raqobat darajasi. Sohaning o'sishi va kompaniya mahsulotlarining o'ziga xosligi sohada faoliyat ko'rsatayotgan kompaniyalar o'rtasidagi raqobat darajasini aniqlab beradi.

Mazkur beshta omil birgalikda kompaniya daromadlilikini bildiradi. Chunki bu omillarning har biri kompaniyalarning narxlar, xarajatlarining tuzilishi va investitsiya shartlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Amerikalik olim F. Kotler asosiy marketing strategiyalari sifatida portfel strategiyalar, raqobat strategiyalari, funksional strategiyalarni alohida ko'rsatib beradi. Shuningdek, uning fikricha, o'sish strategiyasi va diversifikatsiya strategiyalarini qo'llash ham kompaniyalar faoliyati muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlaydi[9].

Farmatsevtikadagi past narxlarni taklif qilishga intiladigan kompaniyalar narx-yetakchiligi strategiyasini qo'llaydilar. Bu strategiyaning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun kompaniya mazkur tarmoqda narx yetakchilaridan biri emas, balki yagona eng past narxlarga ega bo'lgan yetakchi bo'lishi lozim.

Farmatsevtika mahsulotlari iste'molchilar tomonidan yuqori qadrlanadigan o'ziga xoslikka ega bo'lishga intilsalar ular farqlanish strategiyasini qo'llashlari lozim. Bunday kompaniyalar raqobatchilardan farqlanish uchun yuqori sifat, g'ayritabiiy xizmatlar, innovatsion ko'rinish yoki texnologik qobiliyat taklif qilishi mumkin. Tanlangan o'ziga xos xususiyatlar raqobatchilarnikidan farqli bo'lib, bu yangi xususiyatlarni qoplash uchun qilingan qo'shimcha xarajatlarga bog'liq ravishda narxlar ham yuqorroq bo'lishi lozim.[10]

Porter yuqoridagi strategiyalardan birini qo'llab raqobat ustivorligiga erishmagan kompaniyalarni o'rtada qotib qolgan kompaniyalar deb ataydi. Bu kompaniyalar uzoq muddatli muvaffaqiyatga erisha olmaydilar.

Sanab o'tilgan omillar farmatsevtika sanoatida yuqori raqobat muhiti shakllanishini va bu jarayonda samarali marketing strategiyalarini qo'llash zarurligini ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda farmasevtika kompaniyalarining raqobatbardoshligini oshirishda marketing strategiyalarining ahamiyatini aniqlash maqsadida statistik ma'lumotlar, soha mutaxassislari bilan intervyular va mavjud tahliliy hisobotlar asosida ma'lumotlar to'plandi hamda ularning mazmuniy-tahliliy usulda ekspertiza tahlili o'tkazildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Strategiyani tanlashda kompaniya o'zining kuchli tomonlarini hamda raqobatchilarining kuchsiz jihatlarini inobatga olishi lozim. Kompaniya raqobatchilar bilan keskin raqobatga olib keluvchi strategiyalardan qochishga harakat qilishi kerak. Buning o'rniga, farmatsevtika kompaniyasi o'z kuchini raqobatchilarning zaif tomonlariga qaratishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Farmatsevtika kompaniyalarida quyidagi asosiy marketing strategiyalarini qo'llash tavsiya etiladi. Birinchi strategiya – yetakchilik strategiyasi bo'lib, bu bozor rivojlanishiga eng katta hissa qo'shuvchi kompaniyalar tomonidan qo'llanadi. Yetakchi kompaniyalar bir necha yo'nalishlarda harakat qiladilar. Jumladan, birlamchi talabni kengaytirish strategiyasi yangi iste'molchilarni jalb qilish, mavjud tovarlardan foydalanishni targ'ib qilish va ularning iste'molini oshirishga qaratiladi. Bu yo'nalish intensiv o'sish omillari sifatida baholanadi. Shuningdek, himoya strategiyasi yetakchining bozordagi ulushini saqlab qolishga qaratilgan bo'lib, bu innovatsiyalarni joriy etish, texnologiyalarni takomillashtirish va bozorda faol savdo harakatlarini olib borishni o'z ichiga oladi. Boshlovchi strategiya esa ilgari yuqori samaradorlik ko'rsatgan amaliyotlardan maksimal darajada foydalanishga asoslanadi. Bu strategiya rentabellikni oshirish va bozordagi ulushni kengaytirishga xizmat qiladi. Demarketing strategiyasi esa ayrim segmentlardagi talabni ataylab pasaytirish orqali narxlarni ko'tarish va bozordagi ulushni qisqartirishga qaratilgan strategiyadir.

Keyingi strategiya – ogohlantirish strategiyasi bo'lib, bu bozorda muhim pozitsiyani egallagan kompaniyaning yetakchi kompaniya harakatlariga javoban unga nisbatan raqobatli javob berishiga asoslanadi. Bunday strategiyada kompaniya raqib yetakchining tajovuzkor harakatlariga qarshi javob choralarini ko'radi. Bu yerda ikki muammo mavjud: birinchisi – qaysi yetakchini raqobatchi sifatida tanlash, ikkinchisi esa – unga nisbatan qanday himoya strategiyalarini ishlab chiqish masalasidir.

Yana bir strategiya – “yetakchidan keyingi” strategiyasidir. Bu strategiyani odatda bozorda kichik ulushga ega bo'lgan kompaniyalar qo'llaydi. Ular yetakchi tomonidan qabul qilingan harakatlarga bevosita ergashmasdan, lekin o'z qarorlarini ushbu harakatlar bilan muvofiqlashtirib boradilar. Bunday yondashuv raqobatbardoshlikni saqlab qolish va xarajatlarni kamaytirish imkonini beradi.

Maxsus strategiyani tanlagan kompaniyalar esa butun bozorni emas, balki faqat bitta yoki bir nechta segmentni maqsad qilib oladi. Bunday yondashuvning asosiy maqsadi – katta daryoda kichik baliq bo'lish o'rniga, kichik daryoda yirik baliq bo'lishdir. Maxsus strategiya ko'pincha “markazni egallash” strategiyasi bilan uyg'unlashadi va kompaniyaning resurslarini aniq bir yo'nalishga to'g'ri yo'naltirish imkonini beradi. Bu esa bozor segmentida mustahkam pozitsiyani egallash uchun muhim ahamiyat kasb etadi [14].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Fikrimizcha, farmatsevtika mahsulotlarining raqobatbardoshligini marketing strategiyalarini takomillashtirish asosida oshirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim:

farmatsevtika mahsulotlarini sotish jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalari va dasturiy mahsulotlardan samarali foydalanish;

farmatsevtika kompaniyalarida SRM texnologiyalarini keng joriy etish. SRM (inglizcha Supplier Relationship Management) – bu kompaniyalarning mahsulot yetkazib beruvchilar bilan o'zaro hamkorlikni boshqarish tizimi [15];

farmatsevtika kompaniyalarida kross-marketing texnologiyalarini qo'llash. Kross-marketing texnologiyasi bir vaqtning o'zida bir nechta yo'nalish bo'yicha iste'molchilarni jalb qilish imkonini beruvchi va eng katta foyda keltiruvchi marketing yondashuvi hisoblanadi. Bu yondashuvda ikki yoki undan ortiq kompaniya o'z mahsulotlarini ilgari surishda birgalikda harakat qiladi va ularning tovar hamda xizmatlari o'zaro mos, bir-birini to'ldiruvchi bo'ladi;

bozorlarga kirib kelayotgan farmatsevtika mahsulotlari uchun maxsus aksiyalarni tashkil etish orqali yangi tovarlarning ommaviy targ'ibotini kengaytirish;

eksportga yo'naltirilgan farmatsevtika mahsulotlari uchun jahon bozorlariga moslashtirilgan maxsus marketing strategiyalarini ishlab chiqish va amalga oshirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 21 yanvardagi PF-55-son "2022-2026 yillarda Respublikaning farmasevtika tarmog'ini jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi Farmoni. – www.lex.uz
2. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2006, 8-ж. – 265 б.
3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов (книги I–III). / Пер. с англ., вводная статья и комментарии Е.М. Майбурда. – М.: Наука, 1993. – 572 с.
4. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Пер. с англ. – М.: Альпина Biznes books, 2005. – 454 с.
5. Рубин Ю.Б. Теория и практика предпринимательской конкуренции. Учебник. 4-е изд. – М.: О.О. Маркет ДС, 2004. – 782 с.
6. Шодмонов Ш., Ғофуров У.В. Иқтисодиёт назарияси (дарслик). – Т.: Фан ва технология, 2005. – 784 б.
7. Назаров Ш. Ўзбекистон минтақалари рақобатдошлигини оширишнинг методологик асосларини такомиллаштириш. Докторлик диссертацияси автореф. – Т.: ТДИУ, 2016. – 14 б.
8. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов. Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005.
9. Kotler Ph. Marketing essentials. – Prentice Hall, United States, 2019.
10. Smit B. Brend-terapiya. 15 metodov dlya sozdaniya strategii brenda v industrii farmasevtiki i meditsinskix texnologiy. – Litres, 2018.
11. Dogramatzis D. Pharmaceutical marketing: a practical guide. – CRC Press, 2015.
12. Xomidov S. Farmasevtika sanoatida innovatsion mahsulotga bo'lgan talab dinamikasini modellashtirish // Arxiv nauchnyx issledovaniy. – 2022. – Т. 4. – №. 1.
13. Volnenko V. N. Marketingovaya deyatelnost v sisteme upravleniya farmasevticheskim predpriyatiem (na primere seti aptek «Aprel») // Prakticheskiy marketing. – 2022. – №. 4. – S. 10–16.
14. Arutyunova N. V., Petinov R. D. Innovatsionnie podxodi v farmasevticheskom biznese // Vlast, biznes i obshestvo v sifrovoe ekonomike: globalniy i natsionalniy konteksti. – 2022. – S. 180–182.
15. Rana S. et al. Determinants of international marketing strategy for emerging market multinationals // International Journal of Emerging Markets. – 2021. – Т. 16. – №. 2. – S. 154–178.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
